

Zeitschrift: Igl Ischi : organ della Romania (Societat de Students Romontschs)
Herausgeber: Romania (Societat de Students Romontschs)
Band: 69 (1984)
Heft: 22

Artikel: Dus patratgs en connex cun la teoria dil concept en scola populara
Autor: Hosang, Adolf
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-881613>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 30.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

Dus patratgs en connex cun la teoria dil concept en scola populara

dad Adolf Hosang

Pertgei concepts?

Probablamein s'audas era ti tier quels carstgauns che scrivan mo lu, cura ch'igl ei absolutamein necessari – gie pér lu, cura ch'igl ei pli che urgent. Sche cu sto ins per exemplu scriver? Cu ein ins sfurzaus leutier? Quei daventa pilver pli savens che quei ch'ins manegia – numnadamein lu, cura ch'ins pren in utensil da scriver enta maun ord in auter motiv che per dessignar. Lu tschentas ti si enzatgei, lu scrivas ti in pign concept. Per exemplu, dunna Stina ha fermau in cedelet vid siu esch-casa cun la suandonta communicaziun: En in'ura sun puspei cheu. Gia quei ei in pign concept. Ponderescha schebein el ei buns ni schliats. «En in'ura sun puspei cheu.» Tgei manegias? Abstrahau dil fatg ch'il subject «jeu» maunca en quella construcziun, ei il concept buca buns, pertgei il lectur sa buca decider cu quell'ura ha entschiet. Eis ella prest spirada ni ha ella gest entschiet. Gie, quei sa schizun esser stau ier ed ella ha emblidau d'allontanar siu cedel. Gie, il lectur sa gnanc tgi che ha scret il cedel. Ti vesas pia, buca la lunghezia d'in concept ei decisiva, mobein il cuntegn. Gia cun quei cuort exemplu sas ti seperschuader pertgei ch'ins scriva concepts en scola; numnadamein sco preparaziun per la veta futura – oravontut per la veta pratica. Quei ei denton buca il sulet motiv. Sco scolar stos ti era scriver concepts per trenar tiu spért. Gest alla medema moda sco ins fa gimnastica per trenar il tgierp. Leu pondereschas ti era buca ditg: «Tgei hai jeu ussa da quei?» Ti fas gimnastica, senodas e vas sin skis, semplamein per sviluppar forzas e lingieradad. Aschia ei igl intent dil scriver concepts congruents cun il trenadi en favur dallas forzas fisicalas da tiu tgierp. Fetg savens va ei era leu dir sin dir ed ei cuosta bia breigia.

Per fetg bia carstgauns eis ei ina levgera sch'els san nudar dus patratgs enzanua ni communicar lur quitaus, panzieris e travaglias – seigi quei lu en in diari ni en ina brevetta a geniturs, amitgs ni enconuschents. Tals scrivan per il levgiament dall'olma. In dils pli impurtonts motivs ei bein ch'ins scriva fetg savens – quei ch'ins *vul ni astga buca emblidar*. Seigi quei lu per motiv ch'igl ei stau interessant, leher, impurtont pigl agen diever ni bi. En quei senn survescha il scriver concepts *alla memoria*.

Resumond savein nus pia dir, ins scriva concepts:

1. Per preparaziun per la veta pratica
2. Per trenar il spért
3. Per buca emblidar enzatgei
4. Per levgiament dil sentiment persunal – dall'olma
5. Per nudar eveniments, experienzas e patratgs

Tgei qualitads personalas trenein nus cun scriver concepts?

Tgei trenadi fagein nus cun il scriver concepts? Tgei forzas en nus vegnan promovidas cun il scriver concepts? La pratica dils magisters, dils psicologs e dils pedagogs ha nudau en quei connex ils suandonts puncts:

Il concept promova:

- a) La memoria
- b) Il dun da contemplar
- c) La forza imaginativa
- d) Il dun da representar in fatg
- e) La fantasia
- f) La qualitat da patertgar
- g) Il dun da s'exprimer

Gie, preziau scolar, quei ei qualitads ch'ein era da casa en tia olma ed ei fuss finfatg donn da buca vuler promover ellas aunc pli efficaciamein. Eis ti buca era da quei meini? Quels facturs allegai cheusra han per scopo d'orientar nus pertgei ins duess scriver fetg biars concepts. Els vulan denton oravontut palesar a nus ch'ei sepaga da scriver bia concepts duront il temps da scola – oravontut sil scalem ault.

Co savein nus s'exprimer?

Nus lein far in'emprova d'explicar las differentas pussevladads cun agid da 4 texts. Ei setracta cheu pli u meins mo dad introducziuns ni parts dil medem concept. Legia ussa attentamein quellas parts!

Text 1

5 - 4 - 3 - 2 - 1. Fem, vapur ed aria mischedada circumdeschan la racheta. Ussa sedistacca ella dalla tiara – sefetga pendend ell'aria e svanescha schulond, tgulond e sbuffond el firmament da Florida. John Glenn, in premlitinent da ca. 40 onns ei partius sco emprem astronaut viadora el

Iontan cun ina imposanta racheta «Atlas». Per el sez in'enorma aventura

Text 2

John Glenn ei partius: Ils 20 da fevrier 1962 parta ina imposanta racheta «Atlas» da Cap Canaveral per in viadi viadora el lontan. La missiun ei surdada a John Glenn – igl emprem astronaut american.

Text 3

Tschun uras pli tard tuorna John Glenn anavos. Puspei sin tiara franca. Cheu vegn el bunamein attaccaus cun damondas. «Tgei haveis Vus viu? Haveis Vus giu tema? Tgeinin ei bein staus il pli malsegir mument? Tgei mument ei staus il pli bi?» «O – il pli bi mument eis ei stau cura ch'il paracurdada ei s'aviarts sur mei e la capsula ei setschentada tut ruasseivlamein sin la mar. Quei sentiment vegnel jeu mai ad emblidar.»

Text 4

Suenter esser giraus 3 gadas entuorn la tiara – en in temps da 4 uras e 55 minutus – setschenta la capsula cun John Glenn allas 14 uras e 43 minutus en la vischinonza da Grand Turk Island (gruppa dallas Inslas Bahama) egl Atlantic.

Ussa has ti legiu ils texts. Tgeinins s'audan ensemes? Cheusut anflas ti la sligiazion.

Ensemes s'audan: Text 1 e 3

Text 2 e 4

Pertgei quella appartenenza?

Scadina gruppa da texts 1 e 3 sco era 2 e 4 ensiaran la medema declaraziun, il medem rapport. Numnadamein – John Glenn ei partius cun sia racheta per treis cuorsas entuorn il mund e returnaus saunamein sin tiara. Ils texts 1 e 3 raquentan denton il schabetg bia pli attractivamein, aschia ch'il lectur vegn tschaffaus pli fetg. Il lectur sa schar reviver la partenza e l'arrivada. Ins queta da bunamein sentir ils patratgs ed il sedepurtar da John Glenn. Il scribent dils texts 1 e 3 capescha da tschaffar ses lecturs. Ils texts 2 e 4 perencunter rapportan pli schavdamein, gie bunamein en fuorma da cavazzins. Quei scribent ei sespruaus da descriver mo gestamein il pli impurtont. El vul orientar ses lecturs mo cuortamein. En tut

cass vul el buca schar reviver ses lecturs quei eveniment. El vul restar totalmein conforms als fatgs.

Legia aunc inagada il text 1! Vesas ti la racheta. Na, ella ei enserrada da vapur e fem. Ins auda la canera che seconstituescha tier ina tala partenza. Lu svanescha ella viadora el lontan. Tgeinin ei atgnamein il motiv che ti sas reviver sco lectur quella partenza? Igl ei bein ils verbs ed ils biars auters plaids dalla construcziun che dattan a ti il sentiment adequat duront la lectura. Per exempl – fem – vapur – aria – firmament – schulond – sburflond – fimond – e lu il sedistaccar dalla tiara

Il sribent vul buca dir en emprema lingia che la racheta seigi partida, mobein co ella ei partida. El descriva pia l'entira procedura aschia sco el ha viviu ella. In auter sribent havess probablamein descret quels fatgs a sia moda – pia cun tut auters plaids ed expressiuns. En tut cass era aschia ch'il lectur savess veser e viver igl eveniment.

Sch'enzatgi scriva en quella moda – pia ch'il lectur vegn tschaffaus – lu dian ins ch'el hagi scret cun sentiment – da maniera sentimentalala ni personala. Stil personal ha quel che metta el text siu patertgar, siu sentiment, pia sia entira personalitat. La moda e maniera ch'in carstgaun drova da scriver ei pia representativa mo per el sez – tipica per el. Igl autor dils texts 1 e 3 ha pia fatg diever dil stil personal.

Qualitads personalas el text 1:

Cheu revivan ins la tensiun, ils dubis, ils plaschers, la speranza e las realitads.

Qualitads personalas el text 3:

Cheu revivan ins la tema, l'anguoscha, il plascher, il levgiament, la luschezia e las realitads.

Cheusura essan nus sefatschentai culs texts 1 e 3. Ei resta aunc a nus da sefatschentar cun ils texts 2 e 4. Legia pia aunc inaga per tei il text 2. Cheu eis ei descret cun agid d'ina construcziun il medem sco en text 1. Leu ei denton tut descret pli extendidamein – cun pli bia fantasia. Text 1 e 2 paleisan a nus mo che John Glenn seigi partius per sia gronda aventura. Text 2 tradescha nuotzun da fem e vapur e d'auters facturs da fantasia. Il lectur viva buca la partenza. Ti intervegns sulettamein che Glenn ei partius. Gie, ti endrieschas schizun cura e nua che la partenza ha giu liug. Sin fundament da text 4 san ins era realisar con ditg ch'il sgol ha cuzzau. Era il temps dall'arrivada ed il liug ein indicai. Denton buca la minima tendenza da fantasia ei avon maun. Il lectur vegn pia buca

tschaffaus. El sa pia buca s'imaginar co quella setschentada havess pu-diu veser ora. Nus savein consequentamein era buca s'imaginar ils sentiments ch'il scribent e rapportader ha giu fagend sias notizias. Nus savein mo che John Glenn ei partius per siu sgol ed ei arrivaus saunamein sin tiara. Il scribent setegn consequentamein als fatgs capitai – vid las realitads. Quel che scriva aschia fa diever dil stil real. Cheu han negins sentiments, patratgs e ponderaziuns da fantasia plaz. Mo ils fatgs sco-tals vegnan renconuschi. In concept el stil real ha buca per scopo da le-grar ni schar reviver – na quel vul biaronz instruir ni far paleis – informar. Quei concept ei pia el stil conform als fatgs – *objectivs*.

Qualitads da scriver el text 2:

Ins vegn orientaus en connex cul temps, cul liug, cun numis e cun ils factums.

Qualitads da scriver el text 4:

Ins vegn informaus en connex cul temps, cul diember, cul temps dall'ac-ziun e cul liug. Era cheu giogan ils factums ina impurtonta rolla.

Ulteriurs facturs d'impurtonza

Duas caussas ein aunc d'impurtonza. El text 3, ch'ei secrets el stil pers-
onal – pia cun fantasia individuala – anflas ti il discours direct. Iis peis «gaglina» attestan ch'igl ei vegniu scret cheu sco igl eveniment ha docu-
mentau il fatg. Quei mied reagescha naturalmein, dat veta ed il colorit
persunal.

Tier il stil objectiv che risguarda mo ils factums ei il discours direct buca
da s'imaginar. El text 1 eis ei da nudar specificamein ch'ei vegn descret
ell'emprema part el present, ella secunda part encuntercomi fa ins die-
ver dil temps vargau. Quella midada dils temps ei buca fallida – il cun-
trari, cun descriver il mument da tensiun el present surviva il lectur
l'aventura era en quei mument ch'el legia il concept. Pia in mied dapli da
formar in concept aunc pli tschaffontamein – cun pli bia tensiun. Il stil
real – objectiv sto desister da quels dus mieds da scriver. El astga survir
mo alla caussa, all'instrucziun ed all'orientaziun. Il stil real astga era
buca promover il sentiment, mobein igl entelletg ed il spért.

Ord las expectoraziuns cheusura sorteschan ussa diversas reglas allas
qualas ti duesses patertgar duront ti'ura da concept. Cun concepts *objec-
tivs* – pia dedicai als factums vul ti exprimer enzatgei, ti vul instruir il lec-
tur. Damai ch'il lectur ni igl auditur vul buca vegnir cuglienaus stos ti
scriver conform alla realitad. Sinceradad s'auda oravontut tier il stil ob-

jectiv. Plinavon less in lectur s'orientar cun agid d'in text limitau en connex cun in fatg. Scriva pia cuortamein. Plinavon less il lectur era saver s'orientar sin fundament da tiu text. Scriva pia era buca in denter gl'aute, mobein s'exprima clar e concis. Per concluder quella sparta sa ins pia dir: *Conform alla realitad – cuort – clar* ein la noda-casa da concepts objectivs. Ils carschi drovan per il stil allegau cheusura il plaid «objectiv» che vul semplamein dir – conform als fatgs.

Recapitulazjun en connex cun ils dus stils da scriver: *objectiv e subjectiv*

1. specia	conform als fatgs	individual
2. indecis	intellectual «objectiv»	cun sentiment personal «subjectiv»
3. intent	orientar, instruir exprimer in fatg	legrar s'exprimer
4. stil	conform alla realitad cuort clar	endretg, gest, cun tensiun, interessant, bi bialas expressiuns

Era el concept personal – subjectiv vul il lectur endriescher la verdad. Quella vegn denton concepida cheu enzugliada el vestgiu da fantasia. Quei vestgiu ei bein il sentiment personal ch'il scribent ha tier il tema dil concept, tschentaus entras il magister.

Il concept personal ei signaus ed impregnaus dil sentiment personal, dalla fantasia e dall'ideologia individuala.

Sche ti fas diever dil stil personal, lu eis ei impurtont da francar e nudar ils suandonts facturs:

- a) Il lectur vul intervegnir enzatgei verdeivel. El spetga enzatgei pusseivel ed endretg.

- b) Cheu sa il text esser pli liungs. Ins sto buca serestrenscher mo sils fatgs. Cheu has ti la pusseivladad da dar colorit a tia expressiun.
- c) Ti duesses sespruar da scriver cun tensiun e cheutras far la caussa interessanta. Ins stuess tschaffar il lectur cun expressiun e lungatg. Quei entscheiva gia cun il tetel dil concept. La surscripziun sa gia interessar e tschaffar il lectur.
- d) Fetg impurtont ei in bi e bien lungatg. Biala expressiun – biala scartira. Era lezza attribuescha sia cumpart.

Tgei vul quei dir – bi e bien lungatg el concept?

Bia tensiun en tiu concept basta aunc buc. Ti stos era scriver bein e quei en dus connex: biala scartira e bi lungatg. Bi lungatg vul dir, tschercar ils plaids e las expressiuns che surveschan il meglier en la situaziun pertuccada. Bi lungatg munta era midadas en connex cun la lunghezia dallas construcziuns. Leu nua che la tensiun ei gronda – leu fai diever da construcziuns cuortas. Bi lungatg vul era dir, far diever dil discours direct. Igl ei era opportun da far la midada digl imperfect el present – num nadamein leu nua che la tensiun duei contonscher il zenith.

Quels puncts allegai cheusura vulan esser mo entginas directivas che pudessen forsa gidar vus, prezai scolars, a traversar igl èr ed ils zuolcs dil scriver concepts.

L'ura – ni plitost las uras da concepts – ein bein las pli impurtontas che figureschan en tiu urari da scola. Finfatg ein ils concepts tudestgs forsa aunc pli impurtonts ch'ils romontschs, retract'ei leu dil lungatg dil paun. Il romontsch ei bein il lungatg da nies cor. Mintgin da nus vegn pli tard – leuora ella veta, confruntaus cun tals problems, seigi quei lu sco actuar d'ina societad culturala, sco incumbensau per in vitg ni ina vischernaunca per comunicar ella pressa occurrentzas d'in gener ni l'auter. Fetg savens ha ei num scriver brevs privatas ni era per in fatg public ni l'auter. Era cheu eis ei fetg impurtont da distinguer tgei stil ch'il fatg ni la materia pertuccada lubescha ni giavischa.

Per nus Romontschs ha ei schizun num da far diever en tals cass dil lungatg jester – dil tudestg. Gest a vesta a gliez pensum ei l'ura da concepts ina buna basa per la veta da pli tard – retract'ei gie cheu da formular:

- a) il patratg
- b) l'expressiun
- c) la construcziun grammatical

Quei ein facturs che pretendan bia exercezi – pia ina consequenta in-

strucziun en connex cul concept. Preziaz scolar, prezziada scolara – fai perquei adina per senn tgei valeta il concept ha e ch'el ei tiu pli fidau gi-donter tras tia veta privata e professiunala – sper il quen. Il verset suan-dont duei regurdar tei ad ina buna devisa pratica:

Cun ferm quen e bia lungatg,
eis adin'en avantatg!